

مقاله‌ی پژوهشی

تبیین معیارهای شفابخشی باغ‌های ایرانی، از منظر طب سنتی ایران

وحیده رحیمی مهر*

۱. استادیار معماری، گروه معماری، دانشکده‌ی هنر، معماری و شهرسازی واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

چکیده

* نویسنده‌ی طرف مکاتبه:

وحیده رحیمی مهر

آدرس: کرمان، بلوار ولیعصر، دانشگاه آزاد

اسلامی واحد کرمان

کد پستی: ۷۶۳۵۱۶۸۱۱۱

تلفن: ۰۹۱۳۱۹۸۶۲۷۱

Email: rahimimehr@iauk.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۳/۳۱

طراحی محیط، بر سلامت جسم و روان و الگوهای رفتاری، تأثیراتی عمیق می‌گذارد. مراکز درمانی، یکی از محیط‌های معماری است که در دهه‌های اخیر در کشورهای پیشرفته، دچار تغییراتی شده است؛ محیط‌های صرفاً کالبدی و بسته، جای خود را به محیط‌های تلفیقی بسته و باز داده‌اند که فضای باز آن‌ها، شامل باغ‌های درمانی (شفابخش) است. مطالعات صورت‌گرفته بر روی باغ‌های سنتی ایران نشان می‌دهد، این باغ‌ها جزء باغ‌های شفابخش هستند؛ اما تاکنون، معیارهای شفابخشی این باغ‌ها از منظر طب سنتی، بررسی نشده است؛ بنابراین، هدف پژوهش حاضر، بررسی معیارهای شفابخشی باغ‌های درمانی ایرانی از منظر طب سنتی است تا نگرش‌های طراحی محیط‌های درمانی در ایران، در جهت آموزه‌های طب سنتی قرار گیرد. در این مطالعه‌ی تطبیقی، گردآوری اطلاعات به صورت اسنادی انجام گرفت. ابتدا تأثیر طبیعت بر انسان، از دید طب سنتی بررسی شد؛ سپس، معیارهای مناظر شفابخش در باغ ایرانی، از منظر طب سنتی ایران، با استفاده از منابع تاریخ طب و مقالات مرتبط با موضوع در کانون توجه و بررسی قرار گرفت. بنا بر یافته‌ها، به نظر می‌رسد، معیارهای کلی مطرح برای باغ‌های شفابخش در باغ ایرانی، با اصول طب سنتی منطبق است و با بهره‌گیری از توصیه‌های طبی برای بیماران، می‌توان طراحی دقیق‌تری برای باغ‌های درمانی ارائه داد و از الگوی باغ ایرانی برای طراحی مراکز درمانی بهره جست؛ چراکه معیارهای باغ‌های درمانی به صورت کلی بوده، اما با توجه به توصیه‌ی پزشکان طب سنتی می‌توان طراحی دقیق‌تری با توجه به تفاوت‌های مزاجی بیماران ارائه داد.

واژگان کلیدی: باغ‌های ایرانی، شفابخش، طب سنتی ایران، معماری.

مقدمه

از نکات مهم و شایان توجه در ساخت مراکز درمانی، توجه به معماری این مراکز است؛ به طوری که در دوران اسلامی، بهترین منطقه‌ی آب‌وهوایی را، به‌عنوان مکان بیمارستان انتخاب (۳ تا ۱) و باغی اطراف ساختمان بیمارستان ایجاد می‌کردند (۴). باغ و باغ‌سازی، از دیرینه‌ترین روزگار، در میان تمدن‌های گوناگون وجود داشته است. باغ در میان ایرانیان، از جایگاهی ویژه برخوردار بوده و از اصلی‌ترین راهکارها، برای ایجاد و حفظ رابطه میان انسان و طبیعت بوده است. باغ ایرانی، نوعی خاص از معماری، ساختار باغ و کاخ‌سازی و یکی از زیباترین جلوه‌های صورت و معنا و برخاسته از باورهای ایرانیان است. این نوع باغ، با طراحی زیبا و چشم‌نوازش، نمادی از غنای معماری و تاریخی و فرهنگی ایران‌زمین است. عناصری که در باغ ایرانی استفاده شده، به‌صورت نماد و نشانه درآمده و ساختاری در محیط ایجاد کرده است که به واسطه‌ی آن مفهومی خاص را منتقل می‌کنند.

تحقیقات نشان می‌دهد، در قرون گذشته، طبیعت سبز، نور خورشید و هوای تازه از ملزومات شفابخشی در محیط‌های درمانی محسوب می‌شود (۵ و ۶). استفاده از طبیعت در مراکز درمانی کشورهای توسعه‌یافته، روزبه‌روز بیشتر رونق می‌یابد و شاهد ایده‌هایی گوناگون از طراحی باغ، به‌عنوان جزئی مهم از فضاهای درمانی هستیم؛ با توجه به پیشینه‌ی باغ‌های ایرانی و غنای حسی باغ‌های تاریخی مانند باغ ایرانی، امروزه روان‌شناسی محیطی، این باغ‌ها را دارای کیفیت شفابخشی می‌داند (۷). از مفهوم معماری شفابخش، گاهی به‌طور خاص برای معماری فضاهای درمانی، با هدف تأثیر محیط‌های مختلف بر سلامت انسان بهره می‌برند (۸ تا ۱۰) و پژوهشگران

اتفاق‌نظر دارند که خصوصیات محیط فیزیکی مناسب در طراحی فضاهای درمانی، می‌تواند سلامت جسمی و روحی و روانی بیماران و کارکنان را تأمین کند و حتی مدت اقامت بیماران را کاهش دهد (۹، ۶، ۱۱ تا ۱۶). مطالعات در این زمینه، تنها به فضاهای بسته محدود نبوده و فضای باز را نیز شامل شده و به‌شکل مستقیم، پیرامون باغ‌های درمانی (شفابخش) صورت گرفته است. ایده‌ی اصلی باغ‌های شفابخش، از دهه‌ی نود میلادی جان گرفت (۱۷). یافته‌های محققان غربی، مبین تأثیر مثبت طبیعت بر سلامتی است (۱۸ تا ۲۷)؛ از این رو، محققان همواره درصدد نشان دادن تأثیر مثبت کاربرد باغ در مراکز درمانی بوده‌اند. در پی تحقیقات غربی پیرامون شفابخشی باغ‌ها در مراکز درمانی، تحقیقاتی پیرامون شفابخشی باغ‌های ایرانی بر اساس مقایسه با باغ‌های درمانی و معیارهای ارائه‌شده برای آن‌ها، نگاشته شده و پژوهشگران با مقایسه‌ی ویژگی باغ ایرانی با باغ‌های درمانی و آموزه‌های اسلام در ارتباط با طبیعت، باغ ایرانی را باغی شفابخش دانسته‌اند (۲۸ تا ۳۱). در همه‌ی این مطالعات، برای بیان مشترکات باغ ایرانی و باغ‌های شفابخش تلاش شده است؛ اما تاکنون، معیارهای شفابخشی باغ‌های ایرانی از منظر طب سنتی، که محیط در آن به‌عنوان متغیری جدی در سلامت مطرح است، بررسی نشده است؛ بنابراین، پژوهش پیش رو سعی دارد معیارهای شفابخشی باغ‌های درمانی را در باغ ایرانی، از منظر طب سنتی بررسی کند.

مواد و روش

این تحقیق مروری، پژوهشی تاریخی است که با روش گردآوری کتابخانه‌ای کوشیده، با استفاده از توصیه‌های متون طب سنتی در ارتباط با بهره‌گیری از طبیعت، شفابخشی باغ‌های سنتی ایرانی را، از منظر طب سنتی بررسی کند. در این پژوهش،

مستقیم در داخل ساختمان، وجود مکانی برای تنهایی و خلوت در مقابل فضاهای غیرخصوصی داخل ساختمان و همچنین هوای تازه‌ی طبیعت می‌داند (۲۲). یکی از دلایل تأثیر طبیعت بر انسان را، می‌توان اشتراک آن‌ها در مبدأ آفرینش دانست؛ زیرا در ساحت وجودی انسان و طبیعت، نظمی یکسان وجود دارد. نصر در این باره معتقد است، همان‌گونه که انسان‌ها مرکب از روح و نفس و بدن هستند، عالم طبیعت نیز مرکب از مراتب منطبق با جسم و ماده است (۳۲). ابن‌سینا در حوزه‌ی نفس‌شناسی، مبحث مربوط به ارتباط قوا و نفس، دو جنبه‌ی فوق و دون برای نفس قائل شده و هر یکی از این دو جنبه را متمانع و بازدارنده‌ی دیگری می‌داند؛ به عبارت دیگر، دل‌مشغولی به یکی، موجب انصراف از دیگری می‌شود و شواغل بدنی نظیر احساس و تخیل و شهوت، مانع غور عقلانی و شهودی می‌شود؛ همچنین، اشتغال به برخی قوا، مانع کمک نفس به قوای دیگر می‌شود. ابن‌سینا دلیل را در این می‌داند که شأن نفس این‌گونه است که اگر به امور باطنی پرداخت از امور ظاهری غافل می‌شود و بالعکس؛ مثلاً اگر نفس میل به محسوس داشته باشد، در تخیل و تذکر ضعیف می‌شود و اگر به قوه‌ی شهوانی بپردازد، از قوه‌ی غضبی باز می‌ماند و اگر به افعال تحریکی دل بست، از افعال ادراکی غافل می‌شود و بالعکس (۳۳) و این در مواجهه با طبیعت یعنی حواس‌پرتی مثبت.

طب سنتی ایران، فضای زیست و طبیعت را در چگونگی سامان‌یابی جسم و روان بسیار مؤثر می‌داند و آن را نشاط‌آور معرفی می‌کند؛ دیدار با مناظر خوشایند طبیعت و هم‌نشینی بیمار با نشاط‌آورها، برای تقویت نیروهای روانی او بسیار مفید است؛ به همین دلیل، تماشای مناظر زیبا و بویدن رایحه‌های خوش را، برای درمان بسیاری از بیماری‌ها پیشنهاد داده است (۳۴).

منابع طبی و تاریخی، مانند قانون، ذخیره‌ی خوارزمشاهی، حفظ صحه گیلانی، کتب و مقالات تاریخ پزشکی ایران و منابع مهم معماری ایرانی و مقالات نگاشته‌شده پیرامون باغ‌های شفابخش، بر اساس کلیدواژه‌های تحقیق بررسی شده است. به این صورت که واژه‌های مرتبط با محیط، مانند نور، رنگ، درخت، رایحه، اتاق، باغ و... در متون طبی، به‌عنوان کلمه‌ی واحد ثبت شد و جمله‌های حاوی این کلمه‌ها، به‌عنوان واحد زمینه مدنظر قرار گرفت؛ همچنین، با مروری بر مطالعات طبی و فاکتورهای شفابخشی مستخرج از مطالعات مربوط به باغ‌های شفابخش، سعی شد عناصر مهم باغ ایرانی از منظر توصیه‌های طبی بررسی شود. در این مطالعه، ابتدا تأثیر طبیعت بر انسان در طب سنتی بیان شده؛ سپس، بعد از استخراج معیارهای شفابخشی باغ‌ها از مطالعات پیشین، به مطالعه‌ی تطبیقی معیارهای باغ‌های شفابخش در باغ ایرانی از منظر طب سنتی پرداخته شده و مصادیق معماری باغ ایرانی، با توجه به توصیه‌های طبی در ارتباط با عناصر شفابخش در باغ جمع‌بندی شده است.

تأثیر طبیعت بر انسان در طب سنتی

در مصر باستان، برای فرار از وضعیت نامساعد محیطی، با بهره‌گیری از طبیعت، باغ‌هایی موسوم به باغ‌های شفابخش ایجاد شده بود (۱۷). این بدان معنا بود که استفاده‌ی مطلوب از طبیعت، از ویژگی‌های باغ‌های شفابخش است و طبیعت بر سلامتی انسان، تأثیر دارد که در مطالعات امروزه نیز، به آن پرداخته شده است. اولریش^۱ در بررسی چرایی تأثیر طبیعت بر انسان معتقد است، ارتباط با طبیعت، با کاهش استرس انسان به او کمک می‌کند تا به وضعیت تعادل برگردد؛ او دلایل این کاهش استرس را، در تفاوت مقیاس داخلی ساختمان و فضای سبز خارج از ساختمان، تجربه‌ی اشکال طبیعی در مقابل خطوط

1. Ulrich

حکیم‌بدرالدین مظفر در *مفرح النفس* گفته است: «همه‌ی پزشکان و حکیمان و مردمان محترم، هم‌آوا هستند که ژرف‌اندیشی در تصویرهای زیبا و هنرمندانه، جان را شاد و شاداب می‌سازد، اندیشه‌های سودایی و اوهام را می‌زداید و قوه‌ی بی‌همتایی را، با دور نگهداشتن پلیدی از دل، به دل می‌آورد» (۳۵)؛ بنابراین می‌توان دریافت، اگر حواس، درگیر عواملی نشاط‌آور چون طبیعت شوند، درد را کمتر درک می‌کنند. امروزه این موضوع در روان‌شناسی نوین، حواس‌پرتی مثبت نامیده می‌شود. از طرفی، در طب سنتی ایران، یکی از مواردی که در انتخاب محل ساختمان‌ها، تأثیر دارد، سلامت و بهداشت هوای اطراف آن محل است؛ به‌طوری‌که توصیه شده است، ابنیه را به شرط نبود رطوبت زیاد و مانعی برای دریافت نور و حرارت خورشید، در نزدیکی باغ‌ها یا جنگل و بیشه‌ها بنا کنند تا هوای پاکیزه برای تنفس وجود داشته باشد (۳۶). این موضوع نشان‌دهنده‌ی نقش مهم هوا در سلامتی انسان است که اصل اولیه از سته‌ی ضروریه^۱ در طب سنتی ایران است؛ بنابراین شفابخشی باغ‌های ایرانی را می‌توان با مطالعه‌ی بازشناسی تأثیر طبیعت بر سلامت از منظر طب سنتی بررسی کرد.

بررسی معیارهای باغ‌های شفابخش از دید طب سنتی در

باغ ایرانی

از مطالعه‌ی آثار مربوط به باغ‌های شفابخش می‌توان معیارهای مناظر شفابخش را استخراج کرد. این معیارها عبارت‌اند از:

- تنوع فضایی برای دادن حق انتخاب به افراد (۳۷)؛
- وجود آب (۳۷)؛
- وجود گونه‌های گیاهی و گل و گیاهان رنگی برای کاهش

فشار روانی (۳۸ و ۳۹)؛

- وجود گیاهان دارویی (۴۰)؛

- کاهش صدای نامطلوب (۳۹)؛

- خوانایی فضا (پرهیز از فضای مبهم و رمزآلود، به این دلیل که برای افراد مضطرب تحمل‌ناپذیر است) (۴۱).

از آنجاکه ضعف روح با عناصر نشاط آور در طب جبران می‌شود، در باغ‌های ایرانی استفاده از عناصری نشاط‌آور چون: درختان و آب دیده می‌شود که در زیر به بیان این عناصر می‌پردازیم.

تنوع فضایی

در طراحی باغ‌های ایرانی، گیاه و آب و ابنیه در نظامی مشخص، با هم تلفیق شده است و ترکیب بافت و فرم و عملکردهای مختلف، تنوع را باعث می‌شود (۲۸). هنگامی که در اطراف مکان‌های تجمع یا نشستن در باغ، درختان سایه‌افکن کاشته می‌شود (۴۲)، سایه و آفتاب، هر یک، فضایی برای افراد مختلف ایجاد می‌کند؛ همچنین، تنوع در مکان نشستن کنار گیاه یا آب، به مخاطب فرصت تجربه‌های مختلف را می‌دهد. از آنجاکه طب سنتی ایران، مکتبی مزاجی است که به تفاوت‌های فردی توجه دارد، در این علم توصیه‌هایی متعدد درباره‌ی استفاده‌ی افراد از محیط، بسته به وضعیت فرد وجود دارد؛ به‌گونه‌ای که وجود نور آفتاب یا سایه، بر اساس مزاج فرد و نوع بیماری او، بر ذهن و روان او، آثاری متفاوت دارد و افراد با مزاج مختلف، بر اساس مزاجشان، گرایش‌های متفاوتی به محیط دارند. در طراحی فضا برای افراد، ایجاد تنوع از راهکارهای اصلی، برای ایجاد یک فضای شفابخش است (۴۳).

۱. شش اصل سلامتی شامل: هوا، اعراض نفسانی، استفرغ و احتباس، حرکت و سکون، خواب و بیداری، خوردن و آشامیدن.

وجود آب

آب، از دیگر عناصر نشاط‌آور در باغ‌های ایرانی است و یکی از معیارهای باغ‌های درمانی نیز محسوب می‌شود (نک: تصویر شماره‌ی یک). آب، اصلی‌ترین و حیاتی‌ترین عنصر شکل‌گیری باغ ایرانی است؛ آب در این باغ‌ها تنها به منظور آبیاری و تغذیه‌ی گیاهان باغ به کار نرفته، بلکه استفاده‌ی مفهومی، شاعرانه و هنرمندانه از آن، زینت‌بخش فضای باغ است و با حضور آب، طراوت و نشاط و زیبایی ایجاد می‌شود (۴۴). علاوه بر شادابی و لذتی که آب در انسان ایجاد می‌کند، به اثر شفابخشی آن نیز، در طب سنتی ایران اشاره شده است. پزشکان جندی‌شاپور، پس از نقل مکان به دارالخلافه‌ی اسلامی،

به ساخت بیمارستان‌هایی در حوزه‌ی حکومت اسلامی اقدام کردند و در آن‌ها نه‌رهایی جاری ساختند که صدای آن، باعث آرامش روانی بیماران بود (۴۵). وجود آب به حدی اهمیت داشت که حتی در داخل بنا، در تالارهای وسیع بیمارستان، آب جاری بود (۴۶)؛ علاوه‌براین، در توصیه‌های طبی پزشکان، به اثربخشی این عنصر در درمان بسیاری بیماری‌ها اشاره شده است؛ برای مثال، شنیدن صدای شرشر آب و خش‌خش برگ درختان را، برای درمان بی‌خوابی و افسردگی (۳۴) یا وجود فواره‌های آب را نزدیک محل بستری بیمار، برای درمان تب‌های وبایی و عفونی مؤثر دانسته‌اند (۳۴).

تصویر شماره‌ی ۱- باغ شاهزاده‌ی ماهان، مأخذ: نگارنده

وجود گونه‌های گیاهی سبز و گل و گیاهان رنگی

ایجاد فضاهای زیبا، یکی از عوامل مشترک در شکل‌گیری باغ‌های ایرانی است که از علاقه‌ی ایرانیان به کشت و زرع و ایجاد فضاهای دلپذیر نشأت می‌گیرد؛ چراکه در نظر آن‌ها، دیدن سبزه و گل باعث آرامش دل‌هاست (۴۷) (نک: تصاویر شماره‌ی دو و سه). به‌طور کلی، در طب سنتی ایران تصاویر زیبا با رنگ‌های شاد، گرمی‌بخش و شادی‌آفرین است و بر قوای

جسمانی و روحانی انسان تأثیر می‌گذارد. تماشای منظره‌ی زیبا، خون‌ساز و موجب تعادل مزاج است و تماشای مناظر زشت سودازا و موجب آلودگی خون است (۴۸)؛ به‌عنوان مثال، زکریای رازی برای بهبود اخلاط سودایی در افراد، تصویرهای زیبایی را که در آن‌ها رنگ‌هایی مانند زرد، قرمز، سبز و سفید با نسبت مناسب ترکیب شده‌اند، مناسب می‌داند؛ این تصاویر، باعث کاهش ناراحتی‌های موجود در نفس انسان، پریشانی و

ناخوشایندی روح می‌شود (۴۹). حکیم بدرالدین مظفر در مفرح النفس نوشته است: «اگر یافتن شکل‌های زیبا در طبیعت سخت باشد، می‌توان زیبا اندیشید، نگاره‌هایی هنرمندانه ساخت، آن‌چنان‌که در کتاب‌ها، پرستشگاه‌ها یا کاخ‌های بزرگان می‌کشیدند» (۳۵) و این نشان از اهمیت طبیعت و زیبایی در سلامتی انسان است. تأثیر رنگ بر انسان، از طریق مزاج رنگ است؛ رنگ‌ها با مزاج خود، بر مزاج افراد اثر می‌گذارند (۵۰)؛ این رنگ‌ها زمانی که به‌صورت ترکیب رنگ‌های روشن یا حتی رنگ‌های معتدل باشند، باعث کاهش خلط سودا می‌شوند و با تأثیر بر اخلاط، به بهبود حالات روحی انسان (اعراض نفسانی) کمک می‌کنند (۵۱). اعراض نفسانی (حالات روانی) بر مزاج اندام‌ها، اخلاط، ارواح و سایر امور طبیعی تأثیرگذار است. یکی از اعراض نفسانی شادی و لذت است که اگر به اعتدال باشد، حرارت غریزی را ایجاد می‌کند و در تمام بدن گسترش می‌دهد و بیماری‌ها را از تن دفع می‌کند (۴۹). در طب سنتی، رنگ سبز به دلیل معتدل‌بودن، برای بهبود بسیاری از بیماری‌های جسمی و روانی توصیه شده و در روایات اسلامی، از آن به‌عنوان رنگ نشاط‌آور یاد شده است (۵۰)؛ چنان‌که در روایتی از امام‌صادق (ع) و امام‌رضا (ع)، نگاه‌کردن به سبزه، به‌عنوان عامل نشاط و شادی‌آور آمده است (۵۱ و ۵۲). در باغ‌های ایرانی سه رنگ سبز و آبی و زرد، بیشتر جلوه دارند (۵۶) و رنگ غالب مانند همه‌ی باغ‌ها، رنگ سبز است (نک: تصاویر شماره‌ی دو و سه). رنگ سبز به علت متعادل‌بودن، عکس‌العمل‌های پی‌درپی روانی و عصبی تولید نمی‌کند و باعث اختلال در آرامش روحی نمی‌شود؛ همچنین، آثار آرام‌بخش آن، چنان زیاد نیست که از شادابی و فعالیت انسان بکاهد. این شادابی و لذت ایجادشده در افراد که ناشی از سبزی طبیعت و گل‌های رنگی است، یکی از اعراض نفسانی و از عوامل ضروری برای حفظ سلامتی است.

این حالت لذت و انبساط، معتدل بوده و علت آن، حرکت تدریجی روح به خارج است (۵۷). جرجانی معتقد است، لذت و شادی مزاج را گرم و تر کرده، قوا را نیرو می‌بخشد و باعث می‌شود تا تن از طعام، بهره‌ی بیشتر بگیرد و با دفع بیماری از تن، بهبودی حاصل شود (۵۹). در زنجیره‌ی امور طبیعی، ششمین جزء به قوا اختصاص دارد و قوا و کنش (افعال) با یکدیگر شناخته می‌شوند؛ هر قوه‌ای منشأ نوعی کردار است و هر کنشی از قوه‌ای سر می‌زند. به عقیده‌ی طبیبان، قوه‌ایی که کنش‌ها را نشان می‌دهند عبارت‌اند از: قوه‌ی طبیعی، قوه‌ی حیوانی و قوه‌ی نفسانی (۵۷ و ۵۹). تأثیر تصاویر زیبای طبیعت و گیاهان، از طریق تأثیر بر قوای طبیعی انسان است؛ چنان‌که گیلانی به این موضوع، درباره‌ی تصاویر طبیعت در حمام‌ها اشاره کرده است و چنین می‌نویسد: «حمام اگر چه منافع زیاد دارد ولیکن مخلل و مضعفه قوی و مستفرغ روح هم هست... این است که رسم کرده‌اند نقوش رنگین خوب در دیوار حمام. سه گونه تصویر به مناسبت سه‌گانه روح حیوانیه و نفسانیه و طبیعیه قرار داده‌اند که هر قسم این تصویر سبب از برای قوتی از قوای مذکوره باشند. از برای قوای حیوانیه تصویر شب‌حان و سوارهای مکمل و مسلح که هر یک شمشیر برهنه نموده و آن دیگر دشنه کشیده و دیگری تیر در کمان چاچی گذشته به قوت تمام می‌کشد و از برای نفسانیه صورت‌های زنان خوب و مرغوب و مردان ساده مشک مو در حالت شرب و برخی در حالت سکر و آن دیگر در حالت رقص، از برای قوای طبیعیه صورت بساتین و باغ‌ها و صورت درخت‌های مثمره معروف از قبیل انار، شفتالو و هلو و آنچه شبیه به این‌ها باشد و دیگر کشیدن سایر اشکال به هیچ وجه مناسب نیست» (۶۰)؛ چراکه روح مادی، واسطه‌ی بین نفس غیرمادی و بدن مادی است و با تأثیر بر قوا، افعال را سبب می‌گردد.

خیابان‌های فرعی، معمولاً توت برگی جای می‌گرفت. کرت‌های دو سوی خیابان‌های باغ را که بیشتر به صورت چهار تخته آرایش می‌شده، با نهال‌های میوه پُر می‌کردند. در کرت‌های دورتر و پیرامون باغ، مو می‌کاشتند. خیابان کمربندی باغ، گوشه‌ها و پناه دیوارها به انجیر و سنجد و عناب اختصاص داشته است. در میان کرت، بوته‌هایی بلند که چشم‌انداز ساختمان باغ را بپوشانند، کاشته می‌شده است (۶۲).

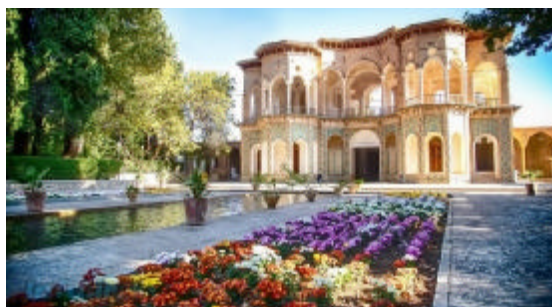
وجود گیاهان دارویی

یکی از ویژگی‌های باغ ایرانی، استفاده از گل‌هایی است که نقشی خاص در باغ داشته‌اند و برخی از آن‌ها به خاطر خاصیتشان بیشتر کاشته می‌شدند؛ مانند گل سرخ یا محمدی که خاصیت طبی داشت. پیرنیا در بخش دهم کتاب معماری اسلامی ایران، چند نوع گل را در باغ‌های ایرانی که به خاطر خاصیتشان بیشتر کاشته می‌شدند، مثال زده است: «گل سرخ یا محمدی برای گلاب‌دهی، گل آتشی، گل زرد یا دورو و گل مشکچه که گلی است کوچک و ریز، با عطری فوق‌العاده؛ این گل‌ها را در کنار درختان می‌کاشتند؛ گل رشتی صورتی کم‌رنگ، گل سفید، گل روغنی یا صابونی هم در تمام فصول سال گل می‌دادند. از گل‌های فصلی هم در جلوی کوشک‌ها و قسمت گلستان باغ استفاده می‌شد. دیگر گل‌های مورد استفاده، گل همیشه‌بهار، زنبق سفید، گل شب‌بو و... بودند» (۶۲). همه‌ی این گل‌ها در رایحه‌درمانی دارای خاصیت طبی هستند و به علت داشتن بوی خوش، علاوه بر تأثیر بر سلامتی، برای درمان بیماری‌ها نیز کاربرد دارند.

تحقیقات حاکی از این است که یکی از دلایل گرایش به ایجاد فضاهای دلپذیر، بنانه‌داری باغ‌های دارویی است. یکی از ویژگی‌های بسیار ممتاز دوران اسلامی، باغ‌های دارویی بود. در این دوران، همچنین طرح‌هایی دقیق از گیاهان و گل‌ها

تصویر شماره ۲- باغ گلشن طبس
مأخذ: خبرگزاری مهر، عکاس: مجتبی گرجی

تصویر شماره ۳- باغ شاهزاده‌ی ماهان

مأخذ: <https://infu.ir/%D8%A8%D8%A7%D8%BA-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86%DB%8C/>

همچنین یکی از توصیه‌های طب، ایجاد تناوب و نبویدن مدام یک ماده و استفاده از اثر رایحه‌ای قوی برای تقویت و حرارت‌گریزی است (۶۱) و این موضوع در باغ‌های ایرانی به‌خوبی دیده می‌شود؛ چنانچه در باغ‌های ایرانی، درختان، بوته‌ها و گل‌های تزئینی با رایحه‌های مختلف، در کنار هم کاشته می‌شدند؛ البته درختان هر کدام، محل خاص خود را داشتند. در کنار دو جوی خیابان‌های سراسری، درختان سرو و کاج و شمشاد می‌نشانند. در زمین‌های رُسی و شور خاک، که چنار خوب بار نمی‌آید، درختانی مثل تبریزی، زبان گنجشک‌کبودار و سپیدار می‌کاشتند. پیرامون استخر را با درختان نارون، افرا، مورد، بید، شوریده بید و ارغوان می‌پوشانند و در حاشیه‌ی

طبیعت، خواص، کاربرد درمانی و فواید و مضرات آن‌ها را نیز ذکر کرده است.

کاهش صدای نامطلوب

باغ ایرانی، باغی محصور است که با عبور نسیم باد از میان شاخ و برگ درختان و گیاهان و حرکت آب، اصوات گوناگونی در آن ایجاد می‌شود (۴۵). ویلبر معتقد است، برای ایرانیان لذتی بالاتر از این نیست که در باغ گردش کنند و آوای بلبلان را بشنوند (۶۵). این صداهای خوش، از منظر طب سنتی، صداهایی موزون و آرامش‌بخش هستند که در گذشته، در ساخت مراکز درمانی نیز از آن‌ها بهره گرفته می‌شده است. در تاریخ پزشکی ایران باستان آمده، بر اساس دیدگاه مزاجی برای درمان بیماران، از جمله بیماران روانی، در کنار تمام تدابیر، اتاقی به نام اتاق موسیقی در مراکز درمانی وجود داشته است (۴۵)؛ همچنین اتاقی نیز برای سکونت رامشگران که با اجرای رقص و موسیقی به درمان بیماران کمک می‌کردند، ساخته شده بود (۶۶)؛ از این رو، موسیقی درمانی یکی از شاخه‌های طب سنتی است (۶۷). در دیدگاه طب سنتی، افراد بر اساس مزاجشان، به صدا واکنش‌های مختلف نشان می‌دهند؛ برای مثال، صداهای مزاحم را سودازا می‌دانند. تنها صداهای موزن و صداهای طبیعت هستند که باعث ایجاد آرامش و درمان غلبه‌ی اخلاط (سوءمزاج) می‌شوند (۳۴ و ۶۸). تأثیر اصوات بر سلامتی و درمان، به حدی است که در تاریخ طب ایران بر نقش صداهای طبیعت، مانند صدای آب تأکید شده است؛ به همین دلیل پزشکان طب سنتی، برای درمان برخی بیماری‌ها، شنیدن صدای خش خش درختان و شرشر آب را توصیه کرده‌اند؛ صداهایی که در باغ ایرانی این، صداهایی آشناست (۳۴).

تهیه شده که موجب شناخت گونه‌های گیاهی ایران در این زمان است؛ به‌عنوان مثال، ویلبر^۱ نسخه‌ای از کتاب مواد پزشکی تألیف دیوسکوریدس^۲ که در زمان شاه‌عباس استنساخ و تذهیب شده و در آن تصاویری زیبا از گیاهان و نباتات و خواص آن‌ها است را نشان می‌دهد (۶۳). این گونه باغ‌ها با هدف پرورش گل و گیاهان شفابخش ساخته شده و در عین نظم و زیبایی، به‌عنوان باغی مثمر در خدمت لذت و تفریح، در اختیار درمان بیماران نیز بوده است؛ بنابراین، دلیل ساخت آن‌ها، به‌راحتی پیش‌بینی‌پذیر و دستور ساخت آن هم، امری طبیعی به نظر می‌رسد (۴۷).

در طب سنتی ایران، مطالبی شایان توجه در زمینه‌ی استفاده از ترکیبات معطر و بوییدنی‌ها در محیط، برای پیشگیری از بیماری و درمان آن آمده است (۶۴) و خوشبو ساختن محیط سکونت، از راهکارهایی بوده که در طب سنتی برای حفظ سلامتی و درمان بیماری توصیه می‌شده است (۴۳). به دلیل اهمیت رایحه‌ها برای هوا و اعراض نفسانی است که طبیبان در کتب سنتی خود، اثرات و کاربردهای درمانی مواد معطر را مطرح کرده‌اند؛ مانند حکیم‌رازی و ابن‌سینا که به نقش داروهای بوییدنی در درمان بیماری‌های مختلف اشاره کرده‌اند و داروهای مفرده و مرکبه‌ی معطر را به‌صورت منحصر یا بخشی از برنامه‌ی درمانی خود، در برخی بیماری‌ها تجویز کرده‌اند (۶۵). برخی طبیبان، در رسایل خود، فصلی جداگانه را به این موضوع اختصاص داده‌اند؛ برای مثال، طبری فصلی جداگانه از کتاب فردوس‌الحکمه را به «افاویه الطیب» اختصاص داده؛ همچنین، جرجانی در باب دوم از گفتار هفتم ذخیره‌ی خوارزمشاهی، به نام «تدبیر شناختن عطرها و اسفرم‌ها»، ضمن بیان روش شناسایی تعدادی از عطرهای گیاهی و حیوانی و معدنی،

2. Dioscorides

1. Wilbur

خوانایی فضا

تصویر شماره ۴- استفاده از الگوی باغ ایرانی در طرح محوطه‌ی درمانی مؤسسه‌ی مراقبت از سالمندان در انگلستان
 مأخذ: Cooper Marcus, 2005

بررسی یافته‌ها

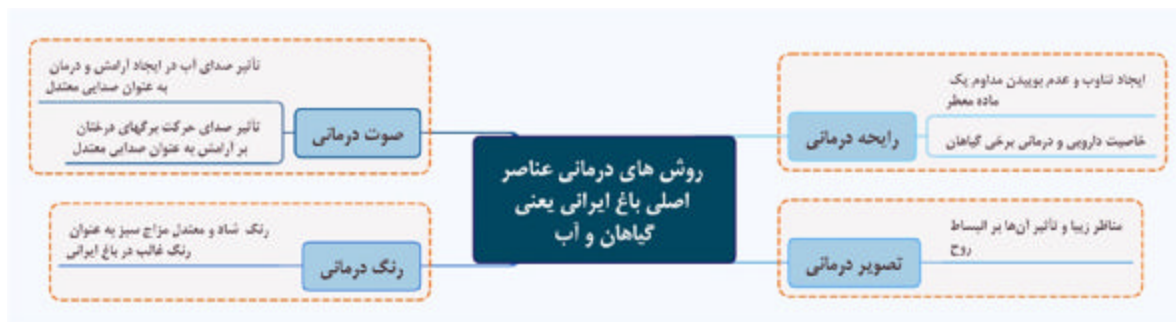
حکیم‌رازی توصیه کرده است، انسان‌ها باید از شادی و لذت‌ها، در حد اعتدال برای تجدید قوای فکری بهره‌مند شوند؛ چراکه فقدان این امور سبب ضعف جسم می‌شود (۷۱) و اگر شادی و لذت به اعتدال باشد، قوت‌ها را قوی و بیماری‌ها را دفع می‌کند (۵۲). مطالب برخی منابع طبی، نشان از تأثیر مثبت طبیعت بر سلامت و شادی انسان دارد؛ این تأثیر مثبت می‌تواند به دلیل اشتراک در ساحات وجودی و تحریک قوا باشد. یکی از ویژگی‌های به‌کاررفته در باغ‌های ایرانی، اهمیت دادن به حواس انسان است؛ به‌گونه‌ای که در آن میوه، رایحه‌ی گیاهان خوشبو و توجه به نظام آب و خاک، مهم‌ترین عامل تحریک حس بویایی انسان است و این محرک‌های بویایی داخل فضای کوشک نیز احساس می‌شود. از آنجاکه باغ ایرانی، به واسطه‌ی استفاده از عناصر طبیعی، به لطافت هوا، به‌عنوان ضروری‌ترین سبب حفظ سلامتی، کمک می‌کند و با ایجاد فرح‌بخشی و حس مطلوب در افراد، اعراض نفسانی مثبت را در آن‌ها باعث می‌شود، می‌تواند یک مرکز مطالعه برای دریافت معیار تعاملات

یکی از موضوعاتی که در طراحی باغ‌های شفابخش، در معماری فضاهای درمانی دیده می‌شود این است که در آن سعی شده، بیمار با فضایی آشنا و آرام‌بخش روبه‌رو شود؛ چراکه افراد هنگام احساس نگرانی، محیطی را ترجیح می‌دهند که آشنا و آرام‌بخش باشد؛ برای همین به فضای سبزی نیاز دارند که به خاطر محیط آشنایش، تسلی‌بخش باشد (۶۹). باغ‌های ایرانی، با داشتن ریشه‌ای عمیق در فرهنگ ایرانی، برای ما چهره‌ای آشنا و آرام‌بخش است. باغ ایرانی، ترکیبی ساده و موزون دارد (۷۰) (نک: تصویر شماره‌ی چهار) و در آن، به شکل‌های هندسی بسیار توجه شده است؛ شکل ساده‌ی مربع و مستطیل که فاصله‌ی بین اجزای باغ را ساده و روشن نشان می‌دهد، از اهمیتی خاص برخوردار است. یک اصل مهم در باغ‌سازی ایرانی این است که چشم‌انداز اصلی به‌شکل مستطیلی کشیده شده است و فضا پیچیدگی و حالت رمزآلود ندارد؛ به همین دلیل، افراد آن را بهتر درک می‌کنند. علی‌رغم پیچیدگی برخی باغ‌ها، مانند باغ‌های ژاپن و چین، مطالعات نشان می‌دهد، پیچیدگی در طراحی محیط، برای افرادی که استرس دارند تحمل‌کردنی نیست و هنر انتزاع در باغ و امکانات موجود آن، اغلب نامناسب است (۴۴).

در طب سنتی، غلبه‌ی صفرا یا سوءمزاج گرم و خشک، سبب زود عصبانی‌شدن افراد و بروز استرس و اضطراب در آن‌ها می‌شود؛ همچنین سوءمزاج سردی و خشکی، در بیمارانی که دچار غلبه‌ی سودا شده‌اند، سبب بروز بیماری پیشرفته‌ی استرس می‌گردد؛ بنابراین، پیچیدگی محیط بر استرس این بیماران می‌افزاید و بر بهبود بیماری تأثیر منفی می‌گذارد. باغ ایرانی با طراحی ساده و آشنا و زیبا، به کاهش این استرس کمک می‌کند.

زیبایی‌شناختی ندارد و از منظر طب سنتی، جزء فضاهای شفابخش نیز، محسوب می‌شود (نک: شکل شماره‌ی یک و جدول شماره‌ی یک).

بهتر بین محیط و انسان باشد؛ زیرا سبب آرامش و بهبود وضعیت جسمی و روحی و روانی می‌شود؛ در نتیجه می‌توان گفت، باغ ایرانی به دلیل کاربرد مؤثر در حفظ سلامتی و شفای بیماری‌های جسمی و خصوصاً روحی و روانی، فقط کارکرد

شکل شماره‌ی ۱- تأثیر عناصر نشا‌آور در باغ ایرانی بر سلامتی و درمان، بر اساس طب سنتی ایران

جدول شماره‌ی ۱- توصیه‌های بهره‌گیری از عناصر شفابخش در طب سنتی و تطبیق با ویژگی باغ ایرانی و مصادیق آن‌ها در معماری باغ

ایرانی

عناصر شفابخش	توصیه‌های طبی	ویژگی باغ ایرانی	مصادیق معماری باغ ایرانی
گیاه	<ul style="list-style-type: none"> - قرارگیری بویدنی‌های سرد، از جمله نیلوفر، بنفشه، گل محمدی، کافور و... در نزدیکی بیمار مبتلا به سرسام (۳۴). - ایجاد بوی خوش در محل اقامت بیمار مالیخولیایی و پراکندن گیاهان خوشبو در اتاق او (۳۴). - استفاده از مواد خوشبو به دلیل سازگاری با قلب (۳۴). - پالایش هوای محیط زندگی با گیاهان و گل‌های خوشبو، مانند شکوفه‌های بهاری، بنفشه، زنبق، یاس سفید و... (۴۵). 	<ul style="list-style-type: none"> - کاشت گل‌هایی در قسمت گلشن باغ (گلستان) که سال‌های طولانی بر جای بودند؛ مانند رشتی، روغنی، چایی، آتش؛ همچنین کاشت گل‌های فصلی در میانه‌ی آن‌ها و در جایی ویژه؛ وجود دیگر گل‌ها، نظیر همیشه‌بهار، زنبق سفید و شب بو (۷۲). - کاشت پیازچه و پیازچه‌ها، مانند یاس درون اتاق عمارت (۷۲). - کاشت درختان مختلف، مانند نارون، سرو، کاج، افرا و درختان میوه، در جاهایی ویژه از باغ (۷۲). - کاشت درخت‌های پیوندی، نارون یا نسترن بودار، بید مجنون و گاهی فلفل در پیشگاه ساختمان و سردر باغ (۷۲). 	<ul style="list-style-type: none"> - کاشت گل‌هایی در قسمت گلشن باغ (گلستان) که سال‌های طولانی بر جای بودند؛ مانند رشتی، روغنی، چایی، آتش؛ همچنین کاشت گل‌های فصلی در میانه‌ی آن‌ها و در جایی ویژه؛ وجود دیگر گل‌ها، نظیر همیشه‌بهار، زنبق سفید و شب بو (۷۲). - کاشت پیازچه و پیازچه‌ها، مانند یاس درون اتاق عمارت (۷۲). - کاشت درختان مختلف، مانند نارون، سرو، کاج، افرا و درختان میوه، در جاهایی ویژه از باغ (۷۲). - کاشت درخت‌های پیوندی، نارون یا نسترن بودار، بید مجنون و گاهی فلفل در پیشگاه ساختمان و سردر باغ (۷۲).
	<ul style="list-style-type: none"> - بویدن رایحه‌ی ریحان برای کمک به درمان اسهال (۳۴). - بویدن بید برای کمک به درمان تب‌های حاد (۳۴). 	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به کاربردی بودن باغ، مانند کاشت گیاهان دارویی و درآمدزایی از باغ، مانند کاشت گل‌های سرخ، زرد و مشکچه که از آن‌ها، گلاب و عطر گرفته می‌شد که هم ویژگی دارویی داشتند و هم درآمدزا بودند و از آن‌ها در تهیه‌ی حلوای گل سرخ و زرد هم استفاده می‌شد (۷۲). 	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به کاربردی بودن باغ، مانند کاشت گیاهان دارویی و درآمدزایی از باغ، مانند کاشت گل‌های سرخ، زرد و مشکچه که از آن‌ها، گلاب و عطر گرفته می‌شد که هم ویژگی دارویی داشتند و هم درآمدزا بودند و از آن‌ها در تهیه‌ی حلوای گل سرخ و زرد هم استفاده می‌شد (۷۲).

عناصر شفا بخش	توصیه‌های طبی	ویژگی باغ ایرانی	مصادیق معماری باغ ایرانی
سایه و آفتاب	<p>- توجه به نیاز افراد (از نظر سنی، نیاز کودکان و پیران به هوای گرم بیشتر از جوانان است؛ افراد مریض نیز، در مقایسه با افراد سالم، با هر جنسیت و سنی، بیشتر به هوای گرم و معتدل احتیاج دارند) (۳۶).</p> <p>- طراحی فضاها موافق فصول (۳۶).</p>	<p>باغ ایرانی</p>	<p>- وجود درختانی با کارکرد ویژه در هر بخش باغ ایرانی، برای مثال، برخی درختان برای سایه‌اندازی بودند که به آن‌ها پده یا بیاخ می‌گفتند مانند نارون و ارغوان و افرا (۷۲).</p> <p>- مدنظر قرار دادن یک راستا در طراحی باغ ایرانی، برای دریافت کم آفتاب در تابستان، آفتابگیری کامل در زمستان و گرم شدن باغ و ساختمان از طلوع تا غروب خورشید (۷۲).</p> <p>- ایجاد چهارراه در بخشی بزرگ از باغ ایرانی، به نام سرسایه جهت کاشت نارون و دیگر درختان سایه‌دار پیرامون آن (۷۲).</p> <p>- توجه به کاشت درختان با فاصله‌ی برابر، برای عدم سایه‌اندازی روی هم و دریافت نور مناسب (۷۲).</p>
آب	<p>- ساخت نهرهایی جاری برای تأثیر صدای آن بر آرامش روانی (۴۵).</p> <p>- شنیدن صدای شرشر آب و خش‌خش برگ درختان، برای درمان بی‌خوابی و افسردگی (۳۴).</p> <p>- وجود فواره‌های آب، نزدیک محل بستری بیمار، برای درمان تب‌های و بای و عفونی (۳۴).</p>	<p>آب</p>	<p>- پله‌پله کردن مسیر جریان ملایم آب و تند و پرسروصدا کردن آن (۷۲).</p> <p>- طراحی جوی ماریچ، برای نمایش بیشتر آب در کنار سرسایه (۷۲).</p> <p>- قراردادن تخته‌سنگی با تراش سینه‌کبکی و شکل‌های دیگر در پشت آب‌شره، برای حجیم‌تر به‌نظر رسیدن آب و زیبادادن موج آب (۷۲).</p> <p>- استفاده از فواره‌ها برای ایجاد صدا (۷۲).</p>

نتیجه‌گیری

از مطالب پیش‌گفته می‌توان نتیجه گرفت، باغ‌های ایرانی با توجه به معیارهای ارائه‌شده برای باغ‌های شفا بخش، از دید طب سنتی نیز، شفا بخش بوده و با تأثیر بر دو اصل هوا و اعراض نفسانی، بر سلامتی انسان تأثیر دارند. حضور عوامل نشاط‌آور مانند آب، تصاویر طبیعت، گل و گیاه، رایحه‌ی خوش در محیط، با مزاج رابطه دارد و باعث اعتدال مزاج در افراد می‌شود؛ بنابراین، با بهره‌گیری از توصیه‌های طبی برای بیماران، می‌توان طراحی دقیق‌تری برای کوشک و باغ‌های درمانی ارائه داد و به‌جای ایجاد فضای سبز بدون برنامه‌ریزی، از الگوی باغ ایرانی که دارای تنوع فضایی است، برای طراحی مراکز درمانی بهره جست. با توجه به توصیه‌ی پزشکان طب سنتی، می‌توان در

طراحی باغ ایرانی تفاوت‌های مزاجی افراد را در مراکز درمانی،

بیشتر در کانون توجه قرار داد؛ مانند

- کاشت درختانی با رایحه‌های مختلف (سرد و گرم)، از

نظر طبیعت‌رایحه در بخش‌های مختلف باغ ایرانی و تعبیه کردن فضاهای نشستن در محدوده‌های آن رایحه‌های خاص؛

- تعبیه کردن در و پنجره اتاق‌های کوشک باغ، با توجه به

سوءمزاج بیماران بستری در هر اتاق (بازشو منظر مناسب برای بیمار را داشته باشد و رایحه‌ی مناسب برای درمان را دریافت

کند)؛

- طراحی مبلمان‌های باغ از چوب (از جنس طبیعت)؛

- توجه به چیدمان نیمکت‌های باغ، برای فراهم کردن امکان

انتخاب محل توسط مزاج‌های مختلف از نظر سایه و آفتاب؛

- قراردادن نیمکت‌ها در مسیرهای حرکتی و خارج از مسیر
 حرکت، برای انتخاب افراد با مزاج‌های مختلف (فراهم‌کردن
 امکان انتخاب فضای نشستن در بخش کم‌تردد و پرتردد،
 همچنین فضای در معرض باد و مانع باد)؛
 - انتخاب گیاه با توجه به رنگ گل‌ها و میوه‌های آن‌ها (با
 توجه به مزاج رنگ‌ها و تأثیرشان بر مزاج‌های مختلف).

جدول شماره ۲- دلایل و نحوه‌ی اثرگذاری معیارهای باغ‌های شفابخش در باغ ایرانی، بر اساس طب سنتی ایران

معیارهای باغ‌های شفابخش در باغ ایرانی	دلایل شفابخشی در باغ‌های درمانی	نحوه‌ی اثرگذاری بر سلامتی، از منظر طب
تنوع فضایی؛ سایه در مکان‌های نشستن	حق انتخاب افراد	تعدیل مزاج به علت استفاده‌ی مزاج‌های مختلف از فضا
وجود آب در مسیرهای حرکتی باغ	شادی	عدم کدورت نفس و انبساط روح
وجود گیاهان سبز و رنگی با خاصیت دارویی	شادی و آرامش	عدم کدورت نفس و انبساط روح
کاهش صدای نامطلوب با محصورکردن فضا	آرامش و شادی	عدم غلبه‌ی سودا ناشی از صدای مزاحم
خوانایی فضا؛ محیط آشنای باغ ایرانی	کاهش استرس	عدم غلبه‌ی صفرا و سودا

- 1- Sajadi S. BĪMĀRESTĀN, Encyclopædia Iranica.
<https://iranicaonline.org/articles/bimarestan-hospital-> (accessed on: 2022)
- 2- Roshani Zaferanloo Gh. Medical in Dar ul-Funun and its books. In: Nmajm Abadi M, Amir Kabir and Dar al-Fonun. Tehran: Tehran University; 1976, P.209. [In Persian].
- 3- Alhami A. Islamic Civilization based Approach to the development of Hospitals and Medical Centers in Al-Buyeh. Journal of Iranian and Islamic Studies in History and Civilization 2017; 1(5): 91-108. [In Persian].
<https://irjournals.ir/journals/12-History/v1-i4-winter95/paper8.pdf>
- 4- Ahmadi A, Zargaran A, Mohagheghzadeh A. Patient rights in the history of Persian and Islamic hospitals from beginning to 8 Century Hijri. *jūtm* 2012; 3(3): 334-340
URL: <http://jūtm.ir/article-1-156-en.html>. [In Persian]
- 5- Malkin J. Hospital Interior Architecture. New York: Van Nostrand Reinhold; 1992. ISBN-13: 978-0471289760
- 6- Horsburgh CR Jr. Healing by design. The New England Journal of Medicine 1995; 333(11): 735 - 740.
DOI:10.1056/NEJM199509143331117
- 7- Shahcheraghi A, Bandarabad A. Environed in environment, Tehran: Iranian academic center in Tehran; 2015. [in Persian].
- 8- Abdollahzade M M. Temperamental Architecture: Creating an Architectural Approach Based on the Tetrad (The Four Elements, Temperaments, or Humors). *JIAS* 2016; 4 (8):137-156. [In Persian].
<http://jias.kashanu.ac.ir/article-1-869-fa.html>
- 9- Lawson BR. Healing architecture. *Arts & Health* 2010; 2(2): 95-108.
<http://doi.org/10.1080/17533010903488517>
- 10- Aripin S. Healing architecture: a study on the physical aspects of healing environment in hospital design. Paper presented at the 40th Annual Conference of the Architectural Science Association (ANZAScA). 2006; Adelaide, Australia: the University of Adelaide, 2006 .
<https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:1044>
- 57
- 11- CABE. The role of hospital design in the recruitment retention and performance of NHS nurses in England Executive summary. London: CABE; 2004.
<http://www.cabe.org.uk/publications>
- 12- Curtis S, Gesler W, Fabian K, Francis S, Priebe S. Therapeutic landscapes in hospital design: a qualitative assessment by staff and service users of the design of a new hospital inpatient unit. *Environ. Plan* 2007; 25(4): 591-610. DOI:10.1068/c1312r
- 13- Jones P B. Rewarding experiences. *The Architectural Review* 2002; 211: 62.
<https://www.architectural-review.com/>
- 14- Beauchemin K M, Hays P. Sunny hospital rooms expedite recovery from severe and refractory depressions. *Journal of Affective Disorders* 1996; 40(1-2):49-51. DOI: 10.1016/0165-0327(96)00040-7
- 15- Gesler W. Therapeutic landscapes: medical issues in light of the new cultural geography. *Soc. Sci. Med* 1992; 34 (7): 735-746.
[https://doi.org/10.1016/0277-9536\(92\)90360-3](https://doi.org/10.1016/0277-9536(92)90360-3)
- 16- Gesler W, Bell M, Curtis S, Hubbard P, Francis. Therapy by design: evaluating the UK hospital building program. *Health Place* 2004; 10 (2): 117-128. DOI: 10.1016/S1353-8292(03)00052-2.
- 17- Nikbakht A. Medicine in Landscape Architecture: Healing Gardens. *The Monthly Scientific Journal of Bagh- e Nazar* 2005; 1(2): 79-82. http://www.bagh-sj.com/article_1490.html?lang=en
- 18- Hartig T, Mang M, Evans GW. Restorative Effects of Natural Environment Experiences. *Environment and Behavior* 1991; 23: 3-26. DOI: 10.1177/0013916591231001
- 19- Hartig T. Nature Experience in Transactional Perspective. *Landscape and Urban Planning* 1993; 25: 17-36. Doi: 10.1016/0169-2046(93)90120-3
- 20- Cooper M, Sachs N. Therapeutic Landscapes: An Evidence-Based Approach to Designing Healing Gardens and Restorative Outdoor Spaces. New York: John Wiley & Sons; 2014. ISBN-13: 978-1118231913

- 21- Ulrich R S. Effects of Interior Design on Wellness: Theory and Recent Scientific Research. *Journal of Healthcare Design* 1992; 3: 97-109. PMID: 10123973. https://www.researchgate.net/profile/Roger-Ulrich-2/publication/12761803_A_theory_of_supportive_design_for_healthcare_facilities/links/548435bb0cf2f5dd63a91756/A-theory-of-supportive-design-for-healthcare-facilities.pdf
- 22- Ulrich R S. Effects of Gardens on Health Outcomes: Theory and Research. In Cooper Marcus C, M. Barnes. *Healing Gardens: Therapeutic Benefits and Design Recommendations*. New York: John Wiley & Sons 1999. 27-86. <https://doi.org/10.3368/lj.20.2.192>
- 23- Erickson S .RESTORATIVE GARDEN DESIGN: Enhancing wellness through healing spaces. *Art and Design Discourse* 2012; 2: 89-102. https://www.extension.iastate.edu/communities/files/people/files/05-restorative_garden_design_enhancing_wellness_through_healing_spaces_0.pdf
- 24- Yang Y. A Healing Garden for Adults with Posttraumatic Stress Disorder. Master Thesis of Science in Landscape Architecture. Washington: Washington State University; 2010.
- 25- Yucel G F. Hospital Outdoor Landscape Design, *Advances in Landscape Architecture* 2013; 10: 381-398. DOI: 10.5772/51738
- 26- Furgeson M. Sustainable Urban Landscape Information Services (SULIS): Healing Gardens, University of Minnesota Extension 2016; 2: 612-624. https://fundacioncosmos.cl/sitio2016/wp-content/uploads/2017/05/160311_Healing-gardens--Landscapeing--University-of-Minnesota-Extension_Furgeson.pdf
- 27- Smith J, ASLA, LEED AP. health and nature: The Influence of Nature on Design of the Environment of Care. A Position Paper for the Environmental Standards Council of the Center for Health Design. Washington; 2007. https://www.brikbases.org/sites/default/files/chd_nature_position_paper.pdf
- 28- Nili R, Nili R, Soltanzadeh H. Studying the Application of Healing Landscapes in Persian Gardens. *The Monthly Scientific Journal of Bagh- E Nazar* 2013; 9(23): 65-74. [In Persian]. http://www.bagh-sj.com/article_2456.html?lang=en
- 29- Gharipour M. Healing Gardens: An Examination of the Relationship between Healing and the Natural Environment. *Journal of Environmental Science* 2004; (1) 4: 53-74. [In Persian] https://envs.sbu.ac.ir/article_101248.html
- 30- Mardomi K, Mir Hashimi S, Hassanpour k. Persian Garden as Healing Garden an Approach with Islamic Influences. *Journal of Islamic Architecture Research* 2015; 2 (4):49-63. [In Persian]
- 31- Poursoleiman Amiri Z, Rashti Mohammad P. A Review on Therapeutic Gardens with an Evidence-Based Design Approach. *MANZAR* 2017; 9(38):60-69. [In Persian]. http://www.manzar-sj.com/article_55193.html?lang=en
- 32- Nasr SA. Religion and the Order of Nature. Translated by Rahmati, Tehran: Ney Publishing; 2006. P: 360. [In Persian]
- 33- Faali MT. Sensory perception from the viewpoint of Ibn Sina. Qom: Qom Theological Seminary; 1997. P: 197-202. [In Persian]
- 34- Avicenna H I A. The Canon. Volume 3-4, 6-7. Tehran: Surush; 2011, P. 112, 79, 91, 202,172, 26, 87, 100,102, 191, 9,129, 539. [In Persian]
- 35- Rosenthal F. The Classical Heritage in Islam (Arabic Thought and Culture). Tehran: Tahori; 2003. P: 306-307. [In Persian].
- 36- Naseru al-Hokama M Kh. Hifzu al-Sehhe. Tehran: Iran traditional medicine publications; 2011, P.115,114, 122. [In Persian].
- 37- Volker s, Kistemann T. The impact of blue space on human health and well-being – Salutogenetic health effects of inland surface waters: A review. *International journal of hygiene and environmental health*. 2011; 214(6):449-60. doi: 10.1016/j.ijheh.2011.05.001.
- 38- Van den Berg AE, Maas J, Verheij RA, Groenewegen PP. Green space as a buffer between stressful life events and health. *Soc Sci Med*. 2010; 70(8):1203-10. doi: 10.1016/j.socscimed.2010.01.002.
- 39- Said I. Therapeutic effects of garden: Preference of Ill Children towards Garden over

- Ward in Malaysian Hospital Environment. *Journal of Teknologi* 2003; (38):55-68. DOI: <https://doi.org/10.11113/jt.v38.488>
- 40- Sōukand R, Kalle R. Herbal landscape: The perception of landscape as a source of medicinal plants. *Journal of the Humanities and Social Sciences* 2010; 1464(3):207-226. DOI: 10.3176/tr.2010.3.01.
- 41- Tyson M. *The healing Landscape: Therapeutic outdoor environment*. New York: McGraw hill. 1998. ISBN-13 : 978-0070657687
- 42- Shahcheraghi A. *Pardis Paradigms (An Introduction to Recognizing and Recreating an Iranian Garden)*. Tehran: Academic Jahad; 2010, P: 72. [In Persian]
- 43- Rahimi Mehr V, Motedayen H, Mehrbani M. Creating a healing space in hospitals, with the attitude to the teachings of Iranian traditional medicine. *Jiitm* 2018; 8 (4) :451-462
URL: <http://jiitm.ir/article-1-919-fa.html>. [In Persian]
- 44- Johnson J, Sydney J, James Links, Julian A. *The Persian Garden, Illustrated by Julian A. Links*, England: Windsor Press, 1929.
- 45- Kaviyani Pooya H. *Ancient Medical History*. Tehran: Al-Maie; 2014, P.315, 345, 347, 193. [In Persian].
- 46- Kaviyani Pooya H. Tayebi SM. The internal organization of the Al Boyeh hospitals (Azadi). *Medical History Journal* 2016; 2(4):47-68. <https://doi.org/10.22037/mhj.v2i4.12243> [In Persian].
- 47- Motedayen H. Causes of Appearance of Iran's Historical Gardens. *Journal of Bagh- e Nazar*. 2011; 7 (15): 51-62. http://www.bagh-sj.com/article_12.html?lang=en [In Persian]
- 48- Kiyani K. Temperamentology and recognizing the natures. *Tabriz: Zar GHalam*; 2015. P:58 [in Persian].
- 49- Al-ghzwly A.A I. A. *Insiders Bdour in the homes of pleasure*, Beirut: Dar Al Kitab Al Alami, 2016. <https://www.noor-book.com/book/review/419854>. [In Arabic].
- 50- Rahimi Mehr V, Investigating the Relationship Between Human Temperament and Environmental Color: A Cross-sectional-analytical Study in Kerman City. *cmja*. 2020; 10 (2) :160-173. URL: <http://cmja.arakmu.ac.ir/article-1-716-fa.html>. [In Persian].
- 51- Rahimi mehr V, Motedayen H, Mehrbani M. Traditional Baths; The Preservative of Health, The Factor of Cure. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar* 2017; 14(50): 23-38. http://www.bagh-sj.com/article_48659.html?lang=en
- 52- Gorgani S I. *Zakhire Khwarazmshahi. Volume2*. Tehran: Ardaal Safir; 2014. [In Persian].
- 53- Majlesi M B. *Bihar al-Anwar. Volume 66*. Beirut: Al-Vafa Institute; 1951. [In Persian]
- 54- Majlesi M B. *Bihar al-Anwar. Volume 76*. Beirut: Al-Vafa Institute; 1951. [In Persian]
- 55- Qomi, A. *Al-Bihar Ship*, Tehran: Farahani. 1984. [In Persian]
- 56- Javidi Sharifi M, Heidari E, Dog N, Bamdad A. The Wisdom of Color in the Persian Garden A Case Study of the Delgosha Garden in Shiraz, The Second International Conference on Research in Science and Technology. <https://civilica.com/doc/504966/>. [In Persian]
- 57- Avicenna H I A. *The Canon. Volume 1*. Tehran: Surush; 2011, P. 218,215-216. [In Persian]
- 58- Gorgani S I. *Aleghraz Altabia va Almabahas Alalaeia. Volume 1, Correction by Hassan Tajbakhsh*. Tehran: Tehran University 2006, pp. 238-248. [In Persian]
- 59- Gorgani S I. *Zakhire Khwarazmshahi. Volume1*. Tehran: Ardaal Safir; 2014. P:261 [In Persian].
- 60- Gilani. M K, Hefz Al sehe Naseri. Edited by Rasool Choopani, Tehran: Iranian Traditional Medicine Press; 2011. P: 94. ISBN: 9786009219810. [In Persian]
- 61- Balkhi A.I. S. *The interests of the body and souls, Egypti: Achieving and studying the Egyptian Mahmoud*. 2004. [In Arabic]
- 62- Pirniya MK. *Stylistics of Iranian Architecture*. Editor of Gholam Hossein Memarian, Tehran: Soroush Danesh Publication; 2008, P.290-291. [In Persian]
- 63- Wilbur D. *The Gardens of Iran and its Shrubs*, Translated by: Mahin Dukht Saba, Tehran: Book Publishing & Publishing Company; 2005. P: 34.
- 64- Heidari M R, Nateq M, Ebadi A. Aromatherapy from the perspective of traditional Iranian medicine and modern medicine. *jiitm* 2017; 8 (2):173-182. <http://jiitm.ir/article-1-855->

- fa.html. [In Persian]
- 65- Razi MIZ, al-Hāwī fi al-ṭibb. Beirut: Dar al-Kutab Publications. 2000. [In Persian]
- 66- Elgood C. Iranian medicine History. Translation by Javidan M Tehran: Iqbal Printing; 1973, P.114. [In Persian].
- 67- Farkhondzadeh M, Gohari Fakhrabad M. The place of music therapy in Muslim medical texts with readings. Journal of Islamic Traditional Medicine of Iran 2018; 9 (2):112-127. URL: <http://jiitm.ir/article-۱-۹۶۶-fa.html>. [In Persian]
- 68- Gorgani S I. Zakhire Khwarazmshahi. Volume3. Tehran: Ardaal Safir; 2014, P.46-47, 435. [In Persian].
- 69- Cooper M, Barnes M. Gardens in Health Care Facilities: Uses, Therapeutic Benefits, and Design Considerations. Martinez, CA: The Center of Health Design.1995.
- https://www.brikbase.org/sites/default/files/CHD_GardensinHCFacilityVisits.pdf
- 70- Shakeri M. water and Iranian garden. Journal of Ketab Mah Honar 2003; 57-58. P: 130-135. <http://ensani.ir/fa/article/81909/%D8%A2%D8%A8-%D9%88-%D8%A8%D8%A7%D8%BA-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86%DB%8C> [In Persian]
- 71- Razi MIZ Mental health (spiritual medicine) [Al-Mansūrī on Medicine]. Translated by some professors of Qhom Seminary & Al-Zahra University. Tehran: Parents and teachers' community of Islamic Republic of Iran; 1996. P.106. [In Persian]
- 72- Memarian Gh. Persian Architecture, Tehran: Soroush Danesh Publication; 2012, P.429,433,435-439. [In Persian]

Original Article

Explaining the Healing Criteria of Iranian Gardens from the Perspective of Traditional Medicine

Vahideh Rahimi Mehr*¹

1. Assistant professor, Department of Architecture, Faculty of Art, Architecture & Urbanism, Kerman branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran.

Received: 11 June 2021

Accepted: 05 February 2022

Published: 21 June 2022

*Corresponding Author

Vahideh Rahimi Mehr

Address: Kerman, Valiasr Blvd, Islamic Azad University, Kerman Branch.

Postal Code : 7635168111

Tel: 09131986371

Email: rahimimehr@iauk.ac.ir

Citation to this article:

Rahimi Mehr V. Explaining the healing criteria of Iranian gardens from the perspective of traditional medicine. *Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine*. 2022; 15: 55-71.

Abstract

Environment design has profound effects on mental, physical health, and behavior patterns. One of the architectural environments is medical centers that have changed in recent decades in developed countries. As purely physical and indoor environments have been replaced by indoor and outdoor environments. Outdoor gardens include healing gardens. Studies on traditional Iranian gardens show that these gardens are healing gardens. Outdoor gardens include healing gardens. Studies on traditional Iranian gardens show that these gardens are also healing gardens, so this study tried to investigate the healing criteria of therapeutic gardens in Iranian gardens from the perspective of traditional medicine to incorporate the attitudes of designing therapeutic environments in Iran towards the teachings of traditional medicine. In this comparative study, the method of data collection is documentary so that first, the impact of nature on man from the perspective of traditional medicine has been studied and then the criteria of healing landscapes in the Iranian garden have been studied from the perspective of Iranian traditional medicine using the sources of medical history and related articles. It seems that the general criteria for healing gardens in Iranian gardens are per the principles of traditional medicine and using the medical advice to patients can be more precisely designed for therapeutic gardens and used the Iranian garden model for design medical centers Because the criteria for the therapeutic gardens are general But according to the advice of traditional medicine practitioners can be more precise design according to the patients' temperament differences.

Keywords: Iranian Gardens, Healing Gardens, Traditional Iranian Medicine, Architecture.

